

**Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo**

Poljanska cesta 28
1000 Ljubljana
T 01 30 05 100
F 01 30 05 199
www.zrss.si

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

Tema:

**VEČJEZIČNI PRISTOP JEZIKOVNEGA IN
MEDKULTURNEGA UZAVEŠČANJA (JiMU) V PRVEM
TRILETJU OŠ**

Avtorica: Soča Fidler

Ljubljana, avgust, 2009

KAZALO

1. UVOD	3
2. JiMU KOT SESTAVNI DEL NACIONALNEGA PROJEKTA	4
2.1 CILJI JiMU	4
3. UMEŠČANJE PRISTOPA JiMU V UČNE NAČRTE	5
4. SKUPINSKI INTERVJU O JEZIKU.....	6
5. GRADIVA	10
6. REFLEKSIJA UČENCEV	11
7. REFLEKSIJA UČITELJEV	17
8. EVALVACIJA SLOVENSKEGA DELEŽA V PROJEKTU JA-LING	12
9. UČITELJEVO MNENJE O VEČJEZIČNEM PRISTOPU	12
10. UČITELJEVO MNENJE O VEČJEZIČNEM PRISTOPU	12
11. POGLEDI STARŠEV NA VEČJEZIČNI PRISTOP	12
12. OPAŽANJA UČITELJEV	13
13. UMESTITEV IN IZVAJANJE PRISTOPA JiMU.....	15
14. POMISLEKI OB UVAJANJU VEČJEZIČNEGA PRISTOPA JiMU	15
15. ZAKLJUČKI	15
VIRI	16

1. UVOD

Pristop JiMU sta na podlagi izhodiščnih ciljev večjezičnosti in medkulturnega razumevanja ter spoštovanja državljanov Evrope¹ razvijala evropska projekta Evlang² in Janua Linguarum³. V slovenskem prostoru je prisoten od leta 2001, najprej kot del evropskega projekta (Janua Linguarum - 2001-2004), potem nacionalnega (2004-2007), dokler ni l. 2008 postal sestavni del nacionalnega projekta *Sporazumevanje v tujih jezikih/Uvajanje tujega jezika (UTJ) in medkulturnega/medjezikovnega uzaveščanja (JiMU) v prvo vzgojnoizobraževalno obdobje OŠ* (2008-2010).

Večjezični pristop JiMU s pomočjo preizkušenih gradiv učencem postopno odpira vrata v svet različnih jezikov in kultur, vendar se učenci ne učijo o posameznem jeziku, temveč se uzaveščajo o različnih jezikih in kulturah Evrope in sveta ter odkrivajo njihove podobnosti in razlike. Ker je slovenski jezik prisoten v vsakem gradivu, učenci ob primerjanju zvočnih in/ali pisnih značilnosti slovenščine z drugimi jeziki, dopolnjujejo svoje znanje in zavest o slovenščini⁴.

Rezultati, pridobljeni v evropskem projektu Janua Linguarum (2001-2004) za obdobje od 1.-6. razreda OŠ, delno pa tudi najnovejši za prvo triletje, kažejo, da učenci zelo radi 'raziskujejo' jezike in njihove značilnosti ter se o tem pogovarjajo tudi doma; starši otrok, ki so bili vključeni v evropsko raziskavo (tudi slovenski starši), so zaznali otrokovo povečano zanimanje za jezike in kulture⁵.

Vključevanje družbeno podcenjenih ali manj poučevanih jezikov (npr. pri nas romščine, hrvaščine, srbsčine), ki jih otroci v nekem razredu govorijo, pozitivno vpliva na samopodobo učencev iz manj spodbudnih okolij^{6, 5}, kar se kaže tudi pri boljšem sodelovanju teh učencev pri pouku in povečanem zanimanju za te jezike med ostalimi učenci⁷.

¹ A) **Council of Europe**. 2001. *Common European Framework of Reference for Languages. Learning, teaching and assessment* (CEF).

B) **Council of Europe**. 2007. *Guide for the Development of Language Education Policies in Europe*.

² **Evlang**. 1997-2000.

³ **Ja-Ling**. 2001-2004. **Candelier, M.** (ur.). 2004. *Janua Linguarum – The gateway to languages. The introduction of language awareness into the curriculum: Awakening to languages*.

⁴ **Fidler, S.** (ur.). 2004. *Jezikovno in medkulturno uzaveščanje v osnovni šoli. Priročnik za učitelje*.

⁵ **Fidler, S.** 2006. Awakening to languages in primary school. *ELT Journal*.

⁶ **Bolitho, R. et al.** 2003. Ten questions about language awareness. *ELT Journal*.

⁷ **Fidler, S.** 2005. Jezikovno uzaveščanje z večjezičnim pristopom. *Vzgoja in izobraževanje*.

2. JiMU KOT SESTAVNI DEL NACIONALNEGA PROJEKTA

V okviru nacionalnega projekta *Sporazumevanje v tujih jezikih/Uvajanje tujega jezika (UTJ) in medkulturnega/medjezikovnega uzaveščanja (JiMU)* v prvo vzgojnoizobraževalno obdobje OŠ (2008-2010) se pristop osredotoča na prvo triletnje OŠ, v predhodnem obdobju pa je nabiral izkušnje širše in sicer v prvih dveh triletjih, ko je bila opravljena tudi evalvacija pristopa. Ta je pokazala, da so bili vsi vključeni udeleženci, torej učenci, učitelji in starši nad pristopom navdušeni, zato so se učitelji, ki poučujejo v prvem triletju, odločili za nadaljevanje dela v sedanjem projektu.

2.1. CILJI JiMU

Vizija jezikovnega in medkulturnega uzaveščanja s pomočjo večjezičnega pristopa je oblikovanje skupne miroljubne prihodnosti ljudi različnih narodnih pripadnosti, kultur in jezikov. To je možno doseči z zavzetim skupnim delom in z zanimanjem za druge. Večjezični pristop izhaja iz izkušenj učencev; pri srečanju z drugimi jeziki učenci odkrivajo podobnosti in razlike med njimi, se o svojih ugotovitvah pogovarjajo in izostrujejo sposobnost opažanja. Didaktični potencial pri stiku z več jeziki obstaja v tem, da se skupaj razvijajo ozaveščenost o jezikovni različnosti, metajezikovna zmožnost in jezikovna zavest.

Splošni cilji pristopa sledijo potrebam današnje družbe po večjezičnosti, kot so

1. razvijanje učenčevega zanimanja za jezike (tudi za materni/prvi)
2. uzaveščanje o jezikovni in kulturni različnosti ter razvijanje pozitivnega odnosa do le-te (tudi do manj razširjenih in/ali družbeno podcenjenih jezikov)
3. spodbujanje dvojezičnosti otrok priseljencev
4. razvijanje metajezikovne zmožnosti

Ad 1.

Ob vključevanju jezikov, ki jih učenci v razredu govorijo oz. jih zanimajo, se med učenci krepi zanimanje za te jezike kot tudi želja, da bi spoznavali druge jezike. Ob tem učencem, katerih prve jezike učitelj tenkočutno vključuje v gradiva z namenom, da učenci opazujejo njihove značilnosti skupaj z drugimi jeziki (slovenščina je del vsakega gradiva), raste samopodoba, kar jim pomaga, da se bolj dejavno vključujejo v učni proces.

Ad 2.

Učenci se srečujejo z a) jeziki, ki jih zanimajo

- b) jeziki, ki se poučujejo v šolah
- c) manj poučevanimi jeziki
- d) jeziki migrantov

kot enakovrednimi jeziki, ki jih govorijo njihovi sošolci, prijatelji, starši, ali pa bi jih radi govorili, da bi razumeli ljudi v drugih državah, tuje filme, pesmi idr. Ob tem odkrivajo jezikovno in kulturno raznolikost, ki jih bogati in jim omogoča boljše razumevanje drug drugega.

Ad 3.

Z vključevanjem jezikov otrok migrantov ob bok slovenščini in svetovnim jezikom učenci migrantov prejemajo pozitivna sporočila o svojem jeziku in kulturi, kar jih spodbuja, da želijo ohraniti svojo kulturno dediščino.

Ad 4.

Ob opazovanju določenih značilnosti več jezikov na besedni, stavčni ali nebesedni ravni učenci odkrivajo razlike in podobnosti med jeziki in kulturami. Sčasoma postajajo pozorni na določene značilnosti in si izostrijo sposobnost opazovanja pa tudi ubesedovanja svojih opažanj. Ta zmožnost ni pomembna le pri učenju jezikov ampak pri učenju nasploh.

Pristop poudarja dejavno vlogo učencev - učenci v vlogi 'jezikovnih detektivov' sami odkrivajo jezikovne značilnosti, ki bi v prvem triletju lahko bile:

1. da so med jeziki podobnosti in razlike
2. da na svetu obstaja veliko jezikov in da lahko pogosto najdemo več jezikov v eni državi ali isti jezik v več državah
3. da jeziki ne uporabljajo enakega števila besed za izražanje iste ideje
4. da ima vsak jezik svoj fonetični/fonološki sistem z značilnimi glasovi za ta jezik
5. da so jeziki lahko različni glede na socialno ali geografsko poreklo govornika kot tudi na kontekst
6. da so jeziki in kulture odprti svetovi, ki si delijo ali izmenjujejo elemente glede na zgodovinsko genezo ali stike (privzeto iz ciljev evropskega projekta Janua Linguarum oz. kratko Ja-Ling)

Pristop učence spodbuja, da

1. skušajo identificirati nekatere neznane jezike
2. skušajo slušno in/ali pisno odkriti neznane glasove oz. črke v neznanih jezikih
3. si zapomnijo in prepoznajo nekatere pisne in/ali glasovne elemente neznanega jezika

Pristop vključuje tudi prvi jezik otrok, s čimer se želi ohraniti njihova dvojezičnost, če prvi jezik ni slovenščina. Pomembna je vloga učenca kot 'strokovnjaka' za svoj jezik in njegova vloga v procesu učenja.

3. UMEŠČANJE PRISTOPA JiMU V UČNE NAČRTE

Pristop JiMU je v sozvočju z evropsko jezikovno politiko, ki poudarja pomembnost večjezičnosti za dobro sožitje in večjo mobilnost državljanov Evrope (CEF 2001: 4), večjezičnost pa se gradi na jezikovnih izkušnjah in znanju vseh jezikov, ki smo se jih učili tekom formalnega ali neformalnega izobraževanja.

Pristop JiMU je tudi v sozvočju s slovenskimi posodobljenimi učnimi načrti za prvo triletnje. Tako učni načrt *Slovenščina* za prvo triletnje (Predlog

posodobljenega učnega načrta⁸ za slovenščino) navaja med splošnimi cilji pri branju spoznavanje svoje kulture in kulture drugih v evropskem prostoru in širše ter s tem razvijanje strpnega odnosa do drugih in drugačnih, kar je tudi eden od ciljev pristopa JiMU. Učenci razvijajo svojo socialno, kulturno in medkulturno zmožnost (UN:5). Procesno-ciljni in vsebinski sklopi jezikovnega in književnega pouka v prvem triletju oblikujejo in razvijajo zavest o jeziku, narodu in državi tako, da se učenci vodeno pogovarjajo o svojem prvem/maternem jeziku ter o svojem odnosu do prvega/maternega jezika, do slovenščine in do drugih jezikov, o tujih jezikih in o vzrokih za učenje tujih jezikov, o spoznavnih, duševnostnih in pragmatičnih prednostih prvega/maternega jezika pred tujim jezikom. Učenci, katerih prvi/materni jezik ni slovenščina, predstavijo sošolcem svoj prvi jezik ter povedo, v katerih okoliščinah ga uporabljajo (ibid.:7). Učenci pri slovenščini razvijajo zmožnosti branja in pisanja neumetnostnih besedil in sistematično razvijajo predopismenjevalne zmožnosti, tj. vadijo vidno in slušno razločevanje in razčlenjevanje (ibid.: 9)⁹. Učenci razvijajo tudi metajezikovno zmožnost ob opazovanju, razčlenjevanju, razvrščanju in vrednotenju jezikov, sporazumevalnih dejavnosti, besedil, povedi in besed (ibid.: 10)¹⁰.

Cilji pristopa se prepletajo tudi s cilji *Spoznavanja okolja*, saj predmet navaja kot enega pomembnih splošnih ciljev strpnost do drugačnih, reševanje etičnih nasprotij in razvijanje pozitivne samopodobe (UN: 5).

Tudi pri *Športni vzgoji* se razvijajo zmožnosti, kot so medsebojno sodelovanje, sprejemanje drugačnosti, medkulturni dialog (UN: 7), kar je prav gotovo tudi cilj večjezičnega pristopa JiMU.

Čeprav se pristop lahko izvaja pri vseh predmetih, pa se bo verjetno strokovno najboljše vpel v tujejezikovni pouk, saj razredni učitelji pristopa brez posebnega usposabljanja ne morejo izvajati. Večjezični pristop z zasledovanjem prej naštetih ciljev je lahko zanimiv uvod v svet jezikov, uzaveščanje o podobnostih in razlikah med jeziki in kulturami pa predstavlja tudi dragoceno dodano vrednost, saj se bodo učenci učili jezikov (tudi prvega) učinkoviteje.

4. SKUPINSKI INTERVJU O JEZIKU

Pred pričetkom izvajanja pristopa učence ustno z vodenimi vprašanji napeljemo k razmišljanju o jeziku, saj je le-to eden od pomembnih načinov jezikovnega uzaveščanja, pričakujemo pa tudi, da bomo po nekem času ob ponovitvi istih vprašanj lahko opazili večji porast metajezikovne zmožnosti (ki pa prav gotovo ne bo le posledica pristopa JiMU).

⁸ V nadaljevanju UN.

⁹ Na začetku lahko učenci vidno in slušno razločujejo in razčlenjujejo kratko besedilo v slovenščini in v več jezikih, kar bi jim še dodatno pomagalo razvijati te zmožnosti, ker bi bile razlike še bolj očitne.

¹⁰ Za vrednotenje jezikov bi bilo zelo smiselno uporabljati učenčev in razredni jezikovni portfolio, v katerem bi učenci na zanje primeren način zabeležili jezike, ki jih govorijo v razredu in doma.

Tako je razredna učiteljica na začetku šolskega leta 2008/09 učence razdelila v dve skupini z namenom, da bi bil medsebojni vpliv čim manjši (čeprav se mu ni bilo možno popolnoma izogniti). Prikazujemo zbirnik odgovorov 179 učencev iz 9-ih razredov (trije prvi, eden kombinirani prvi/drugi, dva druga in trije tretji) na 9 vprašanj:

1. Čemu govorimo?

- **sredstvo jezikovne komunikacije:** *da se sporazumevamo; ¹¹da rečemo, kaj bi radi; da si narekujemo, če pišemo; da povemo, kam bi radi šli; da se zahvalimo, pohvalimo; da se pogovarjamo; da drugi vedo, kaj mislimo; da kaj izvemo; da vemo, kaj nam hoče kdo povedati; da se zmenimo, kaj se bomo igrali, da se lahko pokličemo; če ne bi govorili, si ne bi mogli pomagati med seboj; da ne blebetamo, da vemo, kaj hočemo; da lahko drugi vedo stvari, za katere mi hočemo; da lahko molimo; da nam mami pove, kaj moramo narediti; da prijateljici kaj povemo; da učiteljico slišimo, kaj govori; da starši vedo, kaj bi radi imeli, jedli, pili, katero risanko bi gledali; sporočamo, se igramo, zabavamo, da lahko prevajamo v tuje jezike, povemo svoje želje*
- **sredstvo za vzpostavljanje odnosov:** *da imamo prijatelje; da se razumemo; da se lahko igramo z drugimi; da teti rečemo dober dan*
- **sredstvo za učenje, spoznavanje novega:** *da se kaj naučimo*

Odgovore na 1. vprašanje smo razdelili v tri skupine (jezik kot sredstvo jezikovne komunikacije, kot sredstvo za vzpostavljanje odnosov in sredstvo za učenje oz. spoznavanje novega) in zanimivo je, da že v prvem triletju otrok loči med tihim razmišljanjem in ubeseditvijo le tega z namenom sporazumevanja (*da drugi vedo, kaj mislimo* – 2.r.).

2. Ali je dolensščina jezik? Zakaj (ne?)

Da – brez navedbe razloga

Da – *podobna slovenščini; ker je dolensko, ker se med sabo pogovarjajo, se razumejo; ker lahko govorimo tudi hrvaško, slovensko; ker govorijo po dolensko; ker se lahko zmenimo, kar želimo*

Ne – *je dialekt (3.r.); je govorjenje na Dolenjskem; ni knjižni jezik, je bolj domač; prihaja iz slovenske regije; če si bolj dol, si Dolenjec, bolj gor pa Gorenjec; je slovenščina; to je slovenščina in ima samo kakšno besedo drugačno; je kraj; je država; je regija, Slovenija; Dolenjska ni dežela*

Ne – brez navedbe razloga

V tretjem razredu so otroci že slišali za dialekt, sicer pa navajajo zanimive argumente, ko dolensščino uvrščajo med jezike (*se lahko zmenimo, kar želimo* – 3.r.).

¹¹ V poševnem tisku so navedeni dobesedni odgovori otrok, sicer pa so učiteljice njihove odgovore vsebinsko združevale.

3. Ali imajo živali jezik?

- **DA :** *lovijo žuželke, muhe; jedo, se oblizujejo, se umivajo; se ovohavajo; jejo in ližejo; jejo in pijejo; ližejo sol; ko dihajo, dajo jezik ven; ko odprejo gobec, se vidi jezik, pokažejo zobe*
- **DA:** *se sporazumevajo; oddajajo zvok; se oglašajo; da se razumejo; brez jezika ne bi mogle govoriti; različne vrste se ne marajo, iste vrste pa se sporazumevajo; delfini se sporazumevajo s cviljenjem, mačke mijavkajo, psi lajajo, tudi z mimiko; nekaj povedo, samo malo drugače; ker mahajo z repom ali pa renčijo; lajajo, mijavkajo; različno se oglašajo (lajajo, mijavkajo, čivkajo), včasih se imajo rade, drugič ne*

Otroci ugotavljajo, da ima beseda jezik dva pomena in to utemeljijo. Nihče od otrok ni odgovoril negativno.

4. Za katere jezike ste slišali?

angleščina, hrvaški, srbski, nemški, romunski, kitajski, grški, italijanski, slovenski, bosanski, portugalski, japonski, živalski, španski, turški, afriški, madžarski, brazilski, ruski, latinski (3.r.), poljski, nizozemski, češki

Otroci so navedli lepo paleto jezikov in ker v tem obdobju še povezujejo jezik z državo, so iznašli tudi *brazilščino*, afriške jezike pa so združili v enega. Spodbudno je tudi, da so omenili bosanski jezik in sicer v vseh treh starostnih skupinah.

5. Po čem se jeziki razlikujejo drug od drugega?

po glasu (1.,2.,3.r.); po črkah (1.,2.,3.r.); po besedah (1.,2.,3.r.); drugačne besede za isto stvar (slovensko jaz, v angleščini I - 2.r.; različno govorijo: hvala, gracias - 3.r.); po govoru (1.,2.,3.r.); tudi jezik gluhonemih (1.r.); po hitrosti govora (1.r.); po velikosti, slovenski je krajši, hrvaški je daljši, srbski je krajši (1.r.); po pisavi (razpored črk, bolj ali manj zapleten - 3.r.); ločim ene, ker sem bil v državah in jih slišim po TV (1.r.); po stopnji razumevanja (slovenski je tak, da ga razumemo, hrvaški malo razumem, enih pa ne razumem - 1.r.)

Zanimivo, da že prvošolčki omenjajo hitrost govora in da se jim nekateri jeziki zdijo *krajši*, drugi pa *daljši*.

6. Kaj je beseda?

Govorjenje; da nekaj rečemo; kar govorimo; karkoli rečeš, npr. muca, c, torba; da lahko govorimo; da nekaj rečeš, slišiš; več glasov; nekaj kar pomeni (2.r.); črke bolj skupaj (2.r.), konkretni primeri (1.r.); je stvar od predmeta; je stvar od govorjenja (1.r.); kot poved; ni stavek, en del stavka, nekaj črk skupaj (3.r.); ne vedo (1.r.)

Otroci so, če imajo priložnost in dovolj časa, zelo inovativni pri svojih odgovorih. V prvem in drugem razredu razmišljajo predvsem o govorjeni besedi.

7. Ali bi se radi učili še katere jezike? Zakaj (ne)?

DA: zanimanje za jezike: *da bi znali govoriti; da bi spoznali jezike; da bi jih razumeli; da bi znali pisati črke; da se naučimo jezike, ki so nam všeč; da bi poznala čim več jezikov; spoznaš vse jezike*

DA: zanimanje za konkretne jezike: *angleščino, francoščino, španščino, nemščino, hrvaščino, kitajščino, makedonščino (slednjo v 2. r.); angleščino, ker lepo zveni; nemščino, imam strica, z atijem bi šel na službeno pot; kitajščino, ker je čuden jezik; hrvaščino, da bi se na morju pogovarjal z ljudmi*

DA: zanimanje za učenje jezika z razlogom: *zaradi poklica, ker bi bila rada stevardesa, da bi spoznala prijatelje; da čim več izvem, da bi več znala; ker se veliko naučim; da bi šli v druge države; da se bomo lahko pogovarjali tudi v drugih državah; da bi lahko drugim otrokom kaj povedali, če se izgubimo; da bi nove prijatelje naučila slovenščino; da bi ljudi razumel in jim odgovoril v njihovem jeziku; da bi se razumel z drugimi, všeč mi je, ker se lahko učim v šoli in jih uporabljam, ko gremo na morje*

NE: *imam dovolj angleščino; ker je težko (1.r.)*

Učenčeve odgovore smo razdelili v tri skupine: zanimanje za jezike na splošno, zanimanje za konkretne jezike in zanimanje za jezike iz praktičnih razlogov. Zanimivi so odgovori prvošolčkov, ki v jeziku vidijo pot do znanja (*da čim več izvem, da bi več znala; ker se veliko naučim* – 1.r.).

8. Kako se ljudje učijo jezike?

da ti povedo starši; učitelji; da hodiš v šolo; da gledaš risanke; bereš knjige; z branjem ob slikah; po TV in računalniku, slišijo od drugih ljudi in poskušajo izgovoriti; od prijateljev;

doma; sam, s slovarjem (tudi 1.r.), s tečaji, krožki; greš v šolo za jezike, najprej se učijo abecedo in nato težje besede; da greš v drugo državo; gredo na potovanje in se tam pogovarjajo; nekdo zna, pa še druge nauči; iz knjige se naučiš, potem greš v tisto državo

Zanimivo, da tudi nekateri prvošolčki že posegajo po slovarju (verjetno slikovnem) in se želijo učiti sami.

9. Kaj bi radi proučevali, če bi bili raziskovalci jezikov?

Konkretne jezike: *angleščino, slovenščino, kitajščino, italijanščino, srbski, bosanski, afriški*

Določen vidik: *če imajo iste črke; kakšne so besede; kako so včasih govorili; zakaj so nekatere besede tako težke za govorjenje; druge države; kako se kaj reče; po čem se razlikujejo ljudje, kako so prijazni; kako dolge, kratke so njihove besede; kakšne črke imajo in koliko jih je; kaj pomeni kakšna beseda v različnih jezikih; besede in bi izvedel kaj novega; besede v drugih jezikih; nove besede in bi povedal drugim; pisavo; pesmi; kako se reče prosim, hvala*

Ne vedo (eden 1.r.)

Otroke zanimajo ali konkretni jeziki (večinoma 1.r.) ali jeziki na splošno, čeprav razumljivo večinoma na besedni ravni, zanimajo pa jih tudi pisave in,

presenetljivo za prvošolčke, tudi različne kulture (*po čem se razlikujejo ljudje, kako so prijazni* – 1.r.).

V nadaljevanju projekta bomo spremljali metajezikovni razvoj teh učencev s primerjavo njihovih odgovorov na ista vprašanja po enem letu.

5. GRADIVA

Projektna skupina pripravlja in preizkuša gradiva za prvo triletje, vendar jih bo s ciljem še višje kakovosti potrebno preizkušati na večjem vzorcu.

Izhodišče pri sestavljanju gradiv so obstoječi učni načrti za prvo triletje, pri čemer razredni učitelji obravnavano snov z jezikovnim in medkulturnim uzaveščanjem nadgrajujejo in s tem bogatijo. Naloge v gradivih povezujejo v glavnem vse predmete in na igriv način popeljejo otroke v svet jezikov. Sestavljena gradiva vključujejo jezike, ki jih je izbral avtor posameznega gradiva, vendar pa je zaželeno, da učitelji vključujejo vse jezike, ki jih učenci v razredu govorijo. S tem sledimo cilju, da spodbujamo učence iz drugih jezikovnih in kulturnih okolij, da ohranijo svoj prvi jezik, prav tako pa spodbujamo tudi učence, ki imajo različna jezikovna znanja in izkušnje, da jih delijo s svojimi sošolci in sošolkami, kar vpliva na vse kot dodatna motivacija za spoznavanje in učenje jezikov.

Učenci **prvega razreda** se lahko na primer naučijo predstaviti z osnovnimi podatki v slovenščini, potem pa z ugibanjem prepoznajo še tri jezike, v katerih se predstavijo preko igre medvedkovi prijatelji (gradivo *Predstavim se*). Sledi vrsta dejavnosti, v katerih otroci skušajo prepoznati te jezike, svoje odgovore pa tudi utemeljujejo. Ali pa spoznajo preko različnih dejavnosti osnovne barve (gradivo *Igramo se z barvami*) in svoje znanje utrdijo in nadgradijo z izrazi v treh tujih jezikih. Tudi s štetjem do pet lahko otroci spoznavajo druge jezike in razmišljajo o podobnostih oz. razlikah med jeziki (gradivo *Štejemo*). Pravljico Rdeča Kapica otroci dobro poznajo, vendar se je ne naveličajo poslušati in zelo radi v njej sodelujejo, ko pa učitelj nenadoma preskoči v drug jezik in otroci ugibajo v katerega, napetost še zraste. Potem primerjajo še število besed za Rdečo Kapico npr. v angleščini, nemščini ter slovenščini in jezikovno in medkulturno uzaveščanje je v polnem teku. Pred tem bodo učenci z več jezikovnimi izkušnjami prej ugotovili, kako se reče Rdeči Kapici v izbranih jezikih.

Če poteka uzaveščanje v prvem razredu ustno, pa lahko v **drugem** in **tretjem** razredu mali 'jezikovni detektivi' uporabljajo pisna gradiva, tako da tu sledimo še novim ciljem, npr. učenci prepoznavajo tuja lastna imena po drugačni izgovorjavi ali črkah, ali pa spoznavajo nekatere razlike med jeziki preko besed za praznike (gradivi *Velika noč* in *Božič*).

6. REFLEKSIJA UČENCEV

Po delu s posameznim gradivom učitelj/-ica izvede ustni vprašalnik s štirimi vprašanji. Prvi dve sta namenjeni razmišljanju o jezikih, drugi dve pa temi in nalogah:

1. *Kaj sedaj veš o jezikih?*
2. *O čem bi rad več vedel/-a?*
3. *Ali je kaj, kar ti je bilo zelo všeč? Kaj?*
4. *Ali je kaj, kar ti ni bilo všeč? Kaj?*

Od 25-ih učencev **prvega razreda** (OŠ Primoža Trubarja v Velikih Laščah) je po temi *Predstavim se* 20 učencev na 1. vprašanje odgovorilo, da se sedaj zna predstaviti v tujih jezikih, trije učenci se znajo predstaviti v nemščini, dva pa sta prepričana, da se sedaj ne bosta izgubila. Pri odgovoru na drugo vprašanje bi se pet učencev rado znalo predstaviti v kitajščini, dva v ruščini, deset bi rado izvedelo več o svojem imenu, šest *kje so doma*, in dva bi rada znala *vprašati, kje je slaščičarna*. Na 3. vprašanje so vsi učenci odgovorili, da jim je bilo nekaj všeč in sicer je bila 25-im učencem všeč naloga labirint (učenci pomagajo medvedku poiskati med - naloga je ena izmed petih, ki jih učenci rešujejo po kotičkih, vendar sta le dve povezani z jezikovnim uzaveščanjem in ta ni); 16-im učencem je bila všeč tudi zgodnica. Na 4. vprašanje nihče od otrok ni odgovoril negativno.

Pri gradivu *Štejemo* je od 24 učencev **prvega** razreda (OŠ Dr Ivan Prijatelj iz Sodražice) na prvo vprašanje eden učenec odgovoril, da se lahko naučimo številke v drugih jezikih, devet učencev, da se lahko učimo s pesmico, šest učencev, da so jeziki lahko različni, trije, da je nekaj jezikov podobnih in dva, da so nekateri jeziki čisto drugačni. Odgovori na 2. vprašanje: več novih pesmic v drugih jezikih (1 x), še druga števila v drugih jezikih (9x), spoznati nove jezike (12x), še druge stvari v tujih jezikih (1x). Na 3. vprašanje so vsi otroci odgovorili pritrdilno. Izpostavili so pravljico (16x), *da smo se lahko kaj naučili* (2x), *da smo se naučili pesmico* (12x) in igrice (20x). Na 4. vprašanje nihče od otrok ni odgovoril negativno.

7. REFLEKSIJA UČITELJEV

Po dejavnostih na neko temo učitelji ocenijo gradivo glede na njegovo primernost, zanimivost, enostavnost uporabe, doseganje ciljev gradiva, možnost sodelovanja učencev in možnost medpredmetnih povezav. V evropskem projektu (2001-2004) so evalvirana slovenska gradiva dosegla povprečno oceno 4,5 od 5-ih točk (vzorec 32 učiteljev). Pripombe so se nanašale na kakovost gradiva, preveliko število fotokopij, potrebo po zvočni podpori, nekaj pa je bilo tudi predlogov za spremembe, kar smo upoštevali ob izdaji priročnika za učitelje, ki je opremljen tudi z avdiovizualno podporo na zgoščenki in videu. Podobne pripombe so dali tudi učitelji v drugih sodelujočih državah¹².

¹² Kervran v Candelier 2004: 149.

Tudi nova gradiva dosegajo lepe ocene, ker pa so bila preizkušena na premajhnem vzorcu (2-3 ustrezni razredi), so te le grobi kazalniki njihove kakovosti, ki usmerjajo nadaljnje delo skupine pri njihovem izboljšanju.

8. EVALVACIJA SLOVENSKEGA DELEŽA V PROJEKTU JA-LING

Ker je bil poudarek dela v prvem letu nacionalnega projekta na sestavljanju gradiv in odzivih učencev, ostale rezultate navajamo iz slovenskega dela evropskega projekta Ja-Ling 2001-2004.

9. UČITELJEVO MNENJE O VEČJEZIČNEM PRISTOPU

Po približno treh mesecih (15 ur) intenzivnega dela z večjezičnim pristopom je najprej ocenilo svoje strinjanje s 24 trditvami o pristopu Ja-Ling 16 učiteljev, po malo daljšem obdobju in manj intenzivnem delu (eno leto - 25 ur) pa še 16 učiteljev, pri čemer so se njihovi odgovori skoraj prekrivali. Stopnja strinjanja s spodnjimi trditvami je bila zelo visoka (Likertova lestvica 1-5 – v oklepaju je naveden podatek za učitelje iz 10 držav, članic projekta, vključno s Slovenijo): *Ta pristop zbuja radovednost in zanimanje za učenje jezikov – 4,8 (4,5); Dejavnosti jezikovnega uzaveščanja lahko pozitivno pripomorejo k spreminjanju učenčevega odnosa do drugih skupnosti in kultur – 4,9 (4,5); Dejavnosti jezikovnega uzaveščanja lahko pospešijo učenje drugih jezikov – 4,6 (3,9); Ta pristop dviga zavest o podobnostih in razlikah med jezikovnimi strukturami v raznih jezikih – 4,6 (4,2); Ta pristop razvija učenčevo zmožnost, da prepozna pisne in govorne elemente v neznanih jezikih – 4,6 (4,1); Ta pristop razvija zmožnost pozornega poslušanja – 4,5 (3,9); Ta pristop izboljša učenčevo spretnost pri uporabi priročnikov, npr. slovarjev, leksikonov, slovníc, medmrežja – 4,6 (3,2); Moji učenci so se pozitivno odzvali – 4,8 (4,4).*

Malo bolj pozitivni pogledi slovenskih učiteljev v primerjavi z odgovori vseh učiteljev v vzorcu se morda lahko razložijo z raziskavo Bernausove, ki ugotavlja, da imajo učitelji, ki se udeležujejo seminarjev, ne glede na temo, bolj pozitiven odnos kot tisti, ki se ne izobražujejo¹³. Večina naših članic projekta se je izpopolnjevala, saj so bile razen dveh vse učiteljice razrednega pouka, ki so se intenzivno pripravljale na uvedbo devetletke.

10. POGLEDI STARŠEV NA VEČJEZIČNI PRISTOP

V začetno evalvacijo je bilo vključenih tudi 193 staršev učencev, starih 6-10 let s šestih osnovnih šol, od katerih so bile tri v Ljubljani, ena v predmestju Ljubljane, ena v manjšem kraju (Velike Lašče) in ena na podeželju (Veliki Gaber). Pogledi teh staršev so bili zelo naklonjeni večjezičnemu pristopu, saj je kar 95,3 % staršev menilo, da jezikovno uzaveščanje pozitivno vpliva na razvoj njihovega otroka, kar so utemeljili npr. z naslednjim: *odkriva splošne jezikovne*

¹³ Bernaus v Candelier 2004: 147.

*zakonitosti; razvija interes za drugost; naravno sprejema tuje jezike in njihove govorce; razvija se brez predsodkov o različnih ljudeh in kulturah; razvija pozitiven odnos do drugih jezikov in kultur; širi svoja obzorja in pridobiva nova znanja; hitreje se intelektualno razvija; razvija logično mišljenje; bolje razume tujce in se z njimi bolje sporazumeva. 90,1% staršev je zagovarjalo stališče, da bi moral biti večjezični pristop vključen v učne načrte (nekaj staršev je poudarilo, da zaradi siceršnje preobremenjenosti učencev to ne bi smel biti poseben predmet). Spodbudno je dejstvo, da je 61,1% staršev vedelo za projekt, ker je otrok doma govoril o jezikovnih dejavnostih, ter da je 42% staršev opazilo pri otrokovem odnosu do tujih jezikov ali drugih kultur pozitivno spremembo (npr. *sprašuje o drugih kulturah in katere jezike govorijo ljudje; se zaveda razlik med ljudmi in da so te lahko lepe in zanimive; kaže povečano zanimanje za življenje otrok po svetu; sprašuje, zakaj so jeziki različni in išče države na zemljevidu; zelo se zanima za učenje tujih jezikov*). 76,2% staršev so otroci pogosto spraševali o pomenu besede ali njenem izvoru ali o jezikih in kulturah.*

Odgovori naših staršev so primerljivi z odgovori staršev celotnega vzorca šestih držav, ki so sodelovale v tem delu evalvacije projekta Ja-Ling. 'Kar se zdi najpomembnejše, je to, da so skorajda vsi starši menili, da pristop pozitivno vpliva na razvoj njihovih otrok'¹⁴.

11. OPAŽANJA UČITELJEV

Pomembna so tudi opažanja naših učiteljic o odpiranju učencev za manj znane ali družbeno podcenjene jezike; učenci so se npr. začeli iskreno zanimati za romski jezik, ko ga je učiteljica ob sodelovanju romskih otrok prvega in drugega razreda vključila v gradivo, kar je posledično vplivalo na boljše vključevanje romskih učencev v učni proces. Dva romska učenca sta v višjem razredu začela celo pisati romsko-slovenski slovar za sošolce in učiteljico¹⁵.

12. UMESTITEV IN IZVAJANJE PRISTOPA JiMU

Izkazani rezultati, opažanja učiteljev, odzivanje učencev kot tudi odgovori staršev kažejo na to, da je nadvse smiselno cilje jezikovnega in medkulturnega uzaveščanja (JiMU) sistemsko vključiti v kurikule osnovne šole. Strokovnjaki Sveta Evrope predlagajo vključevanje jezikovnega uzaveščanja v pouk vseh jezikov z namenom izpostaviti značilnosti vseh naravnih jezikov. Tovrstno uzaveščanje naj bi bilo uvod v jezikovno učenje in bi se ponudilo na predšolski in osnovnošolski ravni; bilo bi način uzaveščanja otrok/učencev o njihovem jezikovnem znanju z upoštevanjem vseh prvih jezikov otrok in z odpravljanjem jezikovnih predsodkov¹⁶.

¹⁴ Zielinska v Candelier, 2004: 170.

¹⁵ Zupančič v Fidler, 2004: 19.

¹⁶ *Guide for the Development of Language Education Policies in Europe*: 86.

Projektna skupina predlaga, da se JiMU umesti v jezikovni pouk večkrat na mesec, saj bi le redno vključevanje pristopa razvilo pri učencih strategijo pozornejšega opazovanja jezikovnih značilnosti, vzbudilo radovednost za druge jezike in kulture ter povečalo interes za spoznavanje oz. učenje jezikov, tudi prvega. JiMU bi se lahko izvajalo kot utrjevanje ali nadgradnjo določene snovi ali teme, kar bi vnašalo element novosti.

Ob tem se postavlja vprašanje izobrazbe učiteljev za izvajanje JiMU. Ker le-to poteka v slovenščini, bi ga lahko izvajal razredni učitelj z opravljenim usposabljanjem za zgodnje poučevanje tujih jezikov ali učitelj tujega jezika, v začetni fazi pa tudi razredni učitelj, ki se bi usposobil za vključevanje pristopa JiMU. Zelo pomembno pa je, da so vsi izvajalci dobro didaktično usposobljeni, večjezični z vsaj minimalnim poznavanjem nekaj jezikov in s pozitivnim odnosom do vseh jezikov in kultur. Ob tem moramo poudariti, da je za izvajanje večjezičnega pristopa potrebno dodatno izobraževanje. Po izkušnjah projektne skupine motiviranim učiteljem zadošča že krajše usposabljanje; v preteklih letih je bilo na peturnih delavnicah s pristopom seznanjenih več kot sto učiteljev (večinoma razrednega pouka); predstavljeni so jim bili cilji in delni rezultati projekta ter nekatera gradiva, tako da so prisotni začutili bistvo pristopa, nekateri pa so tudi navdušeno pristopili k skupini (zanimivo je bilo slišati iskreno obžalovanje marsikatero učiteljice, da niso bile deležne tovrstnega pristopa v času svojega šolanja). V letu 2005/06 je v skupini potekalo tudi dodatno izobraževanje v okviru evropskega projekta LEA¹⁷, ki je bilo naravno nadaljevanje projekta Ja-Ling z namenom izobraževati učitelje za izvajanje JiMU.

Ob večkratnem opazovanju konkretne ure v razredu smo ugotovili, da so učitelji celo po kratkem izobraževanju dokaj dobro dojeli cilje večjezičnega pristopa. Ob tem se seveda moramo zavedati, da so bili med učitelji le prostovoljci, ki so čutili naklonjenost za pristop že pred samim izpopolnjevanjem. Za kakovostno izvajanje večjezičnega pristopa na sistemski ravni pa bi bilo potrebno malo daljše izobraževanje, ki bi moralo postati sestavni del dodiplomskega študija bodočih učiteljev tujih jezikov in zainteresiranih učiteljev razrednega pouka.

13. POMISLEKI OB UVAJANJU VEČJEZIČNEGA PRISTOPA JiMU

Ker se ob uvajanju novih pristopov vedno pojavljajo pomisleki, da bodo pri tem okrnjeni obstoječi cilji, želimo poudariti, da cilji pristopa JiMU pomenijo le poglobljanje in udejanjanje že obstoječih ciljev na učencu razumljiv in primeren način. Ob integriranem pouku tujega jezika in interdisciplinarno zasnovanih temah JiMU se bodo vsebine in cilji posameznih učnih načrtov prepletali in dosegali resnično medpredmetno povezovanje. Prepričani smo, da jezikovno in medkulturno uzaveščanje poleg že omenjenih pozitivnih učinkov (odpiranje

¹⁷ *Language Educator Awareness*. 2004-2007.

učencev za drugačnost, rast pozitivne samopodobe učencev iz drugih jezikovnih in kulturnih okolij, povečan interes za odkrivanje in učenje jezikov) lahko pripomore k hitrejšemu in bolj učinkovitemu učenju jezikov kot tudi učenju nasploh, saj razvija tudi strategije samostojnega in sodelovalnega učenja.

14. ZAKLJUČKI

Pri nas, pa tudi pri drugih projektnih članicah, se je izkušnja z večjezičnim pristopom jezikovnega in medkulturnega uzaveščanja izkazala za zelo pozitivno, saj so evalvacijski rezultati tako glede odzivov učencev kot tudi mnenj učiteljev in staršev o primernosti pristopa več kot spodbudni. Tudi komentarji učiteljic kažejo na odpiranje učencev za manj znane ali družbeno podcenjene kulture, kar pomaga njenim predstavnikom, da si izboljšajo samopodobo in se lažje vključujejo v učni proces. Za dokaz o pozitivnem vplivu pristopa na razvoj metajezikovne zmožnosti, čeprav se v naši evalvaciji ta učinek že nakazuje, pa bi bilo potrebno spremljati večje število učencev tekom daljšega časovnega obdobja.

Če bo pristop ustrezno strokovno voden, bo vsekakor zanimiv in koristen uvod v svet jezikov za vse učence v prvem triletju. Prepričani smo, da bi se z razvijanjem večjezične zmožnosti v prvem triletju osnovne šole učenci kasneje lažje in uspešneje spopadali s problemi, obenem pa uživali prednosti naše vedno bolj multijezične, a za razliko še ne dovolj odprte družbe.

Z uvajanjem prvega tujega jezika in večjezičnega pristopa jezikovnega in medkulturnega uzaveščanja v prvo triletje se lahko že sedaj veselimo bodočih generacij, ki si bodo z boljšim znanjem tujih jezikov, odprtostjo do drugih kultur in razumevanjem različnosti izgradile potrebne zmožnosti in spretnosti za poklicno in osebno rast ter bodo bolj samozavestno nastopale na trgu dela v Sloveniji, Evropi ali kjerkoli po svetu.

15. VIRI

ALC. 2004-2007. Dostopno:

http://www.ecml.at/mtp2/publications/C4_report_ALC_E.pdf (2. julij, 2009).

Bolitho, R. et al. 2003. Ten questions about language awareness. *ELT Journal*. 57 (3), 253, 255.

Candelier, M. (ur). 2004. *Janua Linguarum – The gateway to languages. The introduction of language awareness into the curriculum: Awakening to languages*. Strasbourg: Council of Europe.

CILT. The National Centre for Languages. Dostopno:

http://www.cilt.org.uk/pdf/pubs/positively_plurilingual.pdf (2. julij 2009).

Community Languages Project. Dostopno:

<http://www.schoolsnetwork.org.uk/Article.aspx?PageId=239365&NodeId=367> (6. julij, 2009).

- Council of Europe.** 2001. *Common European Framework of Reference for Languages. Learning, teaching and assessment.* Cambridge: Cambridge University Press. Dostopno: http://www.coe.int/T/DG4/Linguistic/Source/Framework_EN.pdf (1. julij, 2009).
- Council of Europe.** 2007. *Guide for the Development of Language Education Policies in Europe.* Strasbourg: Council of Europe. Dostopno: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/FullGuide_EN.pdf (30. junij, 2009).
- Eurydice.** 2005. *Key Data on Teaching Languages at School in Europe.* Brussels: Eurydice.
- Evlang.** 1997-2001. Dostopno: http://jaling.ecml.at/english/evlang_english.htm (1. julij, 2009).
- Fidler, S.** 2003. The Door to Languages Is Open. *Vestnik, Društvo za tuje jezike in književnosti*, 2003, 37 (1-2): 65–81.
- Fidler, S.** (ur.). 2004. *Jezikovno in medkulturno uzaveščanje v osnovni šoli. Priročnik za učitelje.* Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Fidler, S.** 2006. Awakening to languages in primary school. *ELT Journal*, 60 (4), 346-354.
- Fidler, S.** 2005. Jezikovno uzaveščanje z večjezičnim pristopom. *Vzgoja in izobraževanje*. 1/ 2005/XXXVI, 23-25.
- Hawkins, E.** 1984. *Awareness of Language: An Introduction.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Ja-Ling.** 2001-2004. Dostopno: <http://jaling.ecml.at/> (6. julij, 2009).
- LEA.** 2004-2007. Dostopno: http://www.ecml.at/mtp2/LEA/html/LEA_E_pdesc.htm. (1. julij, 2009).
- Valeur.** 2004-2007. Dostopno: <http://www.ecml.at/mtp2/VALEUR/Default.htm> (2. julij, 2009).